

Lilly Karlsson

Lilly Karlsson föddes 1902 på en gård i Upplands-Bro. Hon dog 1985 efter ett strävsamt liv som fört henne från statarlängan till egnahemsjordbruket.

Statare var jordbrukarbetare som fick ut en del av lönen i produkter från gården, som bostad, ved, mjölk, potatis och mjöl.

Arbetsplikten gällde både man och hustru. Statsystemet krävde

alltså gifta lantarbetare. Lillys pappa var först kördräng och sedan ladugårdskarl.

Lillys mamma och de andra statarkvinnorna arbetade i första hand med mjölkningen som tog mycket tid och kraft. Det gällde att stiga upp klockan fem på morgonen alla dagar året om, för morgonmjölkningen skulle vara klar till halv sju. Sedan var det kvällsmjölkningen. Kor som nyligen kalvat måste också mjölkas en gång mitt på dagen.

Den vita piskan

Mjölkningen, som författaren Ivar Lo-Johansson kallade *den vita piskan*, var en syssla som följt henne och miljoner andra kvinnor på landet genom hela livet. Förutom hårt arbete präglades statarnas familjeliv av de ständiga flyttningarna mellan olika gårdar. De drömde ständigt om att hitta en bättre gård med drägligare villkor och bättre bostad.

Familjen Karlsson verkar ha haft tur. För så småningom kom de till Värsta gård utanför Bålsta. Där var förhållandena påtagligt bättre och där fanns mjölkmaskiner, en stor nymodighet. El fanns inte så maskinerna drevs med

en fotogenmotor. Men maskinerna kunde inte suga ur juvren helt och hållet så kvinnorna fick göra eftermjölkningen för hand. Motorn stod i ett skjul utanför ladugården och ibland när det var kallt ute strejkade den. Då fick alla kvinnorna rycka ut och handmjölka.

Fick tjäna piga

Mjölken kördes med häst och vagn, häst och släde på vintern, till Bålsta järnvägsstation för vidare befordran till mejeriet i Stockholm. Efter sex år i skolan var det dags för Lilly att själv tjäna piga. Men först fick hon stanna hemma ett år eftersom hennes mamma blivit sjuk. Lilly fick då göra mammans arbete i mjölkningen, på åkrarna och i hemmet. Under åren som piga på flera olika gårdar runt om i den norra delen av Stockholms län fick Lilly stifta bekantskap med en värld som låg mycket långt från hennes egen. Efter två år som husa på Signhildsbergs herrgård hade hon fått nog av att ständigt niga och svara ”Ja, ers nåd”.

Under de här åren träffade hon sin blivande man Joel. Deras första gemensamma hem kom att bli ett litet fiskartorp under Negelstena gård i nuvarande Upplands-Bro kommun. Familjen kom att stanna där i sju år. Nästa bostad kom att bli vid Erikssund där Joel fått arbete med att köra färjan.

Egen gård

Efter tre år vid Erikssund var det dags att bryta upp igen. En liten gård, Udden, strax norr om Erikssund var ute till försäljning. Nu kunde Lilly och hennes man ta steget att bli jordbrukare med egen gård. De beviljades egnahemslån och i mars 1932 kunde familjen flytta in. Här kom de att stanna resten av sina liv. Gårdens bostadshus bestod av en låg vitputsad stuga utan några moderna bekvämligheter. De rustade gården steg för steg. Efter ett par år byggde de en ny ladugård. Förutom att bruka jorden fiskade de mycket. De prövade också att odla morötter och blomkål i större skala för att dryga ut inkomsterna. Familjen fick aldrig råd att skaffa någon mjölkmaskin så handmjölkningen gav dagsrytmen i Lillys arbete under alla år.

Ett regelbundet återkommande arbetsmoment i hushållsarbetet var att skilja grädden från mjölken och därefter kärna grädden till smör. Separatoren som uppfunnits på 1870-talet blev snabbt en industriprodukt som spreds över världen.

Handvevad modell

Separatoren arbetar efter principen att de partiklar som mjölken och grädden består av väger olika mycket. När mjölken slungas runt av centrifugalkraften kommer därför den lättare grädden att skiljas från den tyngre mjölken och ur separatoren kommer det att rinna grädde ur det tunnare röret och skummjolk ur det grövre.

Lillys separator var av märket Lacta som är en handvevad mindre modell för hushållsbruk. Hon hade den fastskruvad på en väggfast bänk för att den inte skulle rubbas när hon drog runt veven. Så småningom, när tillräckligt med tjock grädde samlats, var det dags att ta fram smörkärnan. Barnen fick ofta hjälpa till. När smöret var saltat och klart såldes det till affären i Erikssund i utbyte mot andra varor.

Djuren såldes

Lilly och Joel kom att fortsätta som småbrukare på Udden så länge som de orkade. Men till sist tröt krafterna, marken arrenderades ut och djuren såldes till slakt. Efter några år av sjukdom, vårdad i hemmet av Lilly, avled Joel 1975. Lilly fortsatte att sköta hemmet ytterligare nästan tio år innan hon 1984, gick bort, 82 år gammal, djupt saknad av barn och barnbarn.